*© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.*

# YANGI AVLOD ONA TILI DARSLIKLARIDA O‘QUV TOPSHIRIQLARINING KOMPETENSIYAVIY YO‘NALTIRILGANLIGI VA METODIK IMKONIYATLARI

Muallif: **Komolova Sevara Yodgorbek qizi**
**Ish joyi:** Andijon viloyati Xo‘jaobod tumani 2-maktab, o‘zbek tili o‘qituvchisi

**ANNOTATSIYA**

Maqolada yangi avlod ona tili darsliklaridagi o‘quv topshiriqlarining mazmuni, metodik xususiyatlari va kompetensiyaviy yo‘naltirilganligi tahlil qilinadi. Umumiy o‘rta ta’limning 1–11-sinflari doirasida lingvistik bilimlarni amaliy qo‘llash, matnni tushunish va tahlil qilish, og‘zaki hamda yozma nutqni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlarning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, mazmuniy tasniflash va nazariy umumlashtirish usullariga asoslanadi. Darsliklarni baholash uchun mazmuniy izchillik, topshiriqlar murakkabligi, nutqiy faoliyat bilan integratsiya, yosh xususiyatlariga muvofiqlik va baholash mezonlari kabi ko‘rsatkichlar taklif etiladi. Muayyan darsliklar bo‘yicha empirik ma’lumotlar mavjud bo‘lmaganligi sababli, natijalar nazariy-metodik xulosalar bilan cheklanadi.

**Kalit so‘zlar:** ona tili ta’limi, yangi avlod darsliklari, o‘quv topshiriqlari, kompetensiyaviy yondashuv, lingvistik kompetensiya, nutqiy kompetensiya, matn tahlili, metodik imkoniyat.

**АННОТАЦИЯ**

В статье анализируются содержание, методические особенности и компетентностная направленность учебных заданий в учебниках нового поколения по родному языку. Рассматриваются дидактические возможности заданий, направленных на практическое применение лингвистических знаний, понимание и анализ текста, развитие устной и письменной речи в 1–11-х классах общеобразовательной школы. Исследование основано на анализе научной литературы, классификации содержания и теоретическом обобщении. Предлагаются критерии оценки учебников, включая содержательную последовательность, сложность заданий, интеграцию речевой деятельности, соответствие возрастным особенностям и ясность критериев оценивания. В отсутствие эмпирических данных по конкретным учебникам выводы ограничиваются теоретико-методическими положениями.

**Ключевые слова:** обучение родному языку, учебники нового поколения, учебные задания, компетентностный подход, лингвистическая компетенция, речевая компетенция, анализ текста, методические возможности.

**ABSTRACT**

This article examines the content, methodological features, and competency orientation of learning tasks in new-generation mother tongue textbooks. It explores the didactic potential of tasks designed to promote the practical application of linguistic knowledge, text comprehension and analysis, and the development of oral and written communication across Grades 1–11. The study draws on literature review, content classification, and theoretical synthesis. It proposes criteria for textbook evaluation, including curricular progression, task complexity, integration of language skills, age appropriateness, and clarity of assessment criteria. As no empirical dataset on specific textbook editions is presented, the findings are limited to theoretical and methodological conclusions.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

**Keywords:** mother tongue education, new-generation textbooks, learning tasks, competency-based approach, linguistic competence, communicative competence, text analysis, methodological potential.

## KIRISH

Zamonaviy ona tili ta’limining asosiy vazifasi o‘quvchilarga til qoidalarini o‘rgatish bilangina cheklanmay, ularning o‘z fikrini mantiqiy, ravon va savodli ifodalash, matnni anglash, axborotni tahlil qilish hamda muloqot vaziyatiga mos til vositalarini tanlash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Mazkur maqsadga erishishda darslikning mazmuni bilan bir qatorda, undagi o‘quv topshiriqlarining tuzilishi va metodik yo‘naltirilganligi ham muhim ahamiyatga ega.

Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchining egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olishiga urg‘u beradi. Shu nuqtayi nazardan, ona tili darsligidagi topshiriqlar qoidani eslash yoki grammatik birlikni aniqlash bilan cheklanmasdan, til hodisasini izohlash, matnni tahrirlash, fikrni dalillash va mustaqil nutqiy mahsulot yaratishga ham yo‘naltirilishi lozim.

Po‘latova va Axrorova zamonaviy darsliklar tuzilishi va mazmunini tahlil qilishda interaktiv topshiriqlar, hayotiy vaziyatlarga asoslangan mashqlar va o‘quv faoliyatini baholash vositalarining ahamiyatini ko‘rsatadi [1]. Bu yondashuv ona tili darsliklarida bilim, ko‘nikma va amaliy faoliyat o‘rtasidagi aloqani o‘rganish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, darsliklardagi topshiriqlarni faqat soni yoki tashqi ko‘rinishi bo‘yicha emas, balki ularning o‘quvchini qanday fikrlashga undashi, qanday nutqiy faoliyatni rivojlantirishi va ta’lim maqsadlariga qanchalik xizmat qilishi asosida baholash zarur.

**Tadqiqot maqsadi** — yangi avlod ona tili darsliklaridagi o‘quv topshiriqlarining kompetensiyaviy yo‘naltirilganligini nazariy-metodik jihatdan tahlil qilish hamda ularni baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

- o‘quv topshiriqlarining lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishdagi o‘rnini yoritish;
- topshiriqlarni bilish, tahlil, amaliy qo‘llash va ijodiy faoliyat darajalari bo‘yicha tasniflash;
- 1–11-sinflar kesimida topshiriqlar murakkabligi va mazmuniy uzviyligiga qo‘yiladigan metodik talablarni belgilash;
- darsliklarni tahlil qilish mezonlarini taklif etish;
- topshiriqlar tizimini takomillashtirishga doir tavsiyalar ishlab chiqish.

## METODLAR

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, mazmuniy tasniflash, qiyosiy tahlil va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodik asosini kompetensiyaviy yondashuv, o‘quv materialining izchilligi va til ta’limida nutqiy faoliyatni rivojlantirish tamoyillari tashkil etadi.

Darsliklardagi topshiriqlarni tahlil qilish uchun quyidagi mezonlar taklif qilindi:

1. **Maqsadga muvofiqlik** — topshiriqning mavzu va kutilayotgan o‘quv natijasiga mosligi.
2. **Lingvistik aniqlik** — til hodisasining to‘g‘ri va tushunarli ifodalanishi.
3. **Nutqiy yo‘naltirilganlik** — tinglash, gapirish, o‘qish va yozish faoliyatlari bilan bog‘liqlik.
4. **Kognitiv murakkablik** — topshiriqning eslashdan mustaqil tahlil va ijodiy faoliyatgacha bo‘lgan darajasi.
5. **Amaliy qo‘llanish** — o‘zlashtirilgan bilimni real muloqot vaziyatlarida ishlatish imkoniyati.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

6. **Yoshga moslik** — matn va topshiriqlarning o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiqligi.
7. **Uzviylik** — sinflar o‘rtasida bilim va ko‘nikmalarning izchil rivojlanishi.
8. **Baholash imkoniyati** — bajarilgan ish sifatini aniqlash uchun tushunarli mezonlarning mavjudligi.

Mazkur mezonlar tahliliy model sifatida ishlab chiqildi. Muayyan darsliklar to‘plamining barcha topshiriqlari kodlanmagani va statistik tahlil o‘tkazilmagani sababli, tadqiqotda topshiriqlar ulushi yoki samaradorligiga oid sonli natijalar keltirilmaydi.

**NATIJALAR**

Nazariy tahlil asosida ona tili darsliklaridagi topshiriqlarni to‘rtta asosiy turga ajratish mumkinligi aniqlandi.

**1. Reproduktiv topshiriqlar.** Bunda o‘quvchi qoidani eslaydi, so‘z turkumini aniqlaydi, gap bo‘laklarini topadi yoki berilgan namunaga muvofiq mashq bajaradi. Ushbu topshiriqlar dastlabki bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

**2. Tahliliy topshiriqlar.** O‘quvchidan til hodisasining vazifasini izohlash, ikki matnni taqqoslash, grammatik shaklning mazmunga ta’sirini aniqlash yoki xatoni asoslab tuzatish talab etiladi. Bu turdagi topshiriqlar til hodisalarini ongli anglashga yordam beradi.

**3. Amaliy-kommunikativ topshiriqlar.** O‘quvchi o‘z bilimini kundalik muloqot, e’lon, xat, suhbat, bayon yoki matn tahriri kabi vaziyatlarda qo‘llaydi. Bunda til qoidalarini bilish bilan birga, maqsad va auditoriyaga mos ifoda tanlash ham muhimdir.

**4. Ijodiy topshiriqlar.** Mustaqil matn yaratish, muayyan masala bo‘yicha fikr bildirish, dalillar keltirish, matnning boshqa variantini tuzish yoki ijodiy loyiha tayyorlash ushbu guruhga kiradi.

Ushbu tasnif o‘quv topshiriqlarining metodik vazifalarini farqlashga imkon beradi. Biroq har bir tur barcha sinflarda bir xil murakkablikda qo‘llanmasligi kerak. Boshlang‘ich sinflarda qisqa va ko‘rgazmali topshiriqlar ustuvor bo‘lsa, yuqori sinflarda murakkab matnlarni tahlil qilish, fikrni dalillash va mustaqil yozma nutq yaratish imkoniyatlari kengaytirilishi mumkin.

**Matn bilan ishlashning didaktik imkoniyatlari**

Matn ona tili darslarida grammatik, leksik va uslubiy bilimlarni yagona mazmuniy muhitda o‘rganishga imkon beradi. Shu sababli matn asosidagi topshiriqlarni faqat savollarga javob berish bilan cheklamaslik lozim. O‘quvchiga matnning asosiy g‘oyasini aniqlash, so‘zlarning kontekstdagi ma’nosini izohlash, muallif fikrini dalillar bilan baholash, matnni tahrirlash va mustaqil matn yaratish vazifalarini berish mumkin.

Bunday topshiriqlar o‘quvchining til birliklarini alohida elementlar sifatida emas, balki mazmun hosil qiluvchi vositalar sifatida anglashiga yordam beradi. Biroq topshiriqning murakkabligi matn hajmi yoki savollar soni bilan emas, o‘quvchidan talab qilinadigan fikrlash faoliyati bilan belgilanadi.

**Sinflar o‘rtasidagi metodik uzviylik**

1–11-sinflar uchun mo‘ljallangan darsliklarda topshiriqlar murakkabligi bosqichma-bosqich rivojlanishi zarur.

1–4-sinflarda so‘z ma’nosini tushunish, sodda gap tuzish, matn mazmunini qayta hikoya qilish va qisqa yozma fikr bildirishga e’tibor beriladi. 5–7-sinflarda grammatik bilimlarni matn bilan bog‘lash, gaplar o‘rtasidagi mazmuniy munosabatlarni aniqlash va izchil matn tuzish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. 8–9-sinflarda uslubiy tahlil, matnni tahrirlash, fikrni asoslash va turli nutqiy vaziyatlarga mos ifoda tanlashga ko‘proq o‘rin berilishi mumkin. 10–11-sinflarda esa akademik yozuv, argumentativ matn, manbalarni tahlil qilish va murakkab kommunikativ vaziyatlarda til vositalarini ongli qo‘llashga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Ushbu taqsimot metodik taklif hisoblanadi; u amaldagi davlat o‘quv dasturining sinflar kesimidagi rasmiy mazmuni sifatida talqin qilinmasligi kerak.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

**MUHOKAMA**

O‘quv topshiriqlarining kompetensiyaviy yo‘naltirilganligi ona tili ta’limida nazariy bilim va amaliy nutqiy faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Biroq kompetensiyaviy yondashuvni faqat interaktiv mashqlar yoki ijodiy vazifalar soni bilan baholash to‘g‘ri emas. Topshiriqning ta’limiy maqsadi, bajarish shartlari, kutilayotgan natijasi va baholash mezonlari o‘zaro muvofiq bo‘lishi kerak.

Birinchidan, grammatik bilimlarni amaliy faoliyat bilan birlashtirish zarur. Masalan, o‘quvchi sifatlarni topish bilan cheklanmasdan, sifatlarning matn tasviriyligiga ta’sirini izohlashi va o‘z matnida ulardan maqsadga muvofiq foydalanishi mumkin.

Ikkinchidan, topshiriqlarning murakkabligi o‘quvchilarning tayyorgarligiga mos bo‘lishi lozim. Tayanch bilimlar mustahkamlanmasdan murakkab ijodiy topshiriqlarga o‘tish o‘quvchining mustaqil ishlashiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli topshiriqlar oddiy kuzatishdan tahlilga, amaliy qo‘llashdan mustaqil ijodiy faoliyatga qarab izchil tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, darsliklarda matnlarning mazmuniy va madaniy qiymati hisobga olinishi kerak. UNESCOning Education in a Multilingual World hujjatida til va ta’lim o‘rtasidagi bog‘liqlik, ona tilida ta’lim olish va til xilma-xilligiga hurmat masalalari yoritilgan [2, 14–16-b.]. Ushbu yondashuv ona tili darsliklarida o‘quvchining til tajribasi va madaniy muhitiga mos materiallardan foydalanish muhimligini nazariy jihatdan asoslaydi.

To‘rtinchidan, darsliklarni baholash aniq dalillarga tayanishi kerak. Darslikdagi topshiriqlar tizimining samaradorligi haqida qat’iy xulosa chiqarish uchun nashrlar, topshiriqlar va o‘quv dasturlarini qiyosiy o‘rganish talab etiladi. O‘quvchilarning natijalariga ta’sirni baholash uchun esa alohida empirik tadqiqot zarur.

**XULOSA**

Yangi avlod ona tili darsliklaridagi topshiriqlarning kompetensiyaviy yo‘naltirilganligi o‘quvchilarning lingvistik bilimlarini amaliy nutqiy faoliyat bilan bog‘lash imkoniyati orqali namoyon bo‘ladi. Topshiriqlarni reproduktiv, tahliliy, amaliy-kommunikativ va ijodiy turlarga ajratish darslik mazmunini tizimli rejalashtirishga yordam beradi.

Darsliklarni takomillashtirishda quyidagi tavsiyalar muhim hisoblanadi:

1. Har bir topshiriqning maqsadi va kutilayotgan natijasini aniq belgilash.
2. Grammatik bilimlarni matn tahlili, tahrir va mustaqil nutq yaratish bilan bog‘lash.
3. Topshiriqlar murakkabligini sinflar va yosh xususiyatlariga muvofiq bosqichma-bosqich oshirish.
4. Reproduktiv va ijodiy faoliyat o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash.
5. O‘quvchi ishlarini baholash uchun tushunarli mezonlar ishlab chiqish.
6. Darsliklarni real nashrlar asosida tahlil qilib, xulosalarni tekshiriladigan dalillar bilan asoslash.

Shunday qilib, ona tili darsliklaridagi topshiriqlar tizimini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishi mashqlar sonini oshirish emas, balki ularning mazmuniy izchilligi, amaliy ahamiyati va o‘quv maqsadlariga muvofiqligini ta’minlashdan iborat.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Po‘latova M., Axrorova M. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy darsliklar tuzilishi va mazmuni // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. 2025. T. 3, № 12. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17948485.
2. UNESCO. Education in a Multilingual World. UNESCO Education Position Paper. Paris: UNESCO, 2003. 32 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000129728.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

3. Shayxislamov N. Ona tili ta’limida o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini shakllantirishning strukturaviy-komponentli tavsifi. DOI: https://doi.org/10.67227/xkh8av63.
4. Mo‘minova G. Ona tili darslarida til kompetensiyasini kognitiv-semantik yondashuv asosida shakllantirish // Maktabgacha va maktab ta’limi. 2026. T. 4, № 1. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18373380.